

KONTRAK KAD BANK ISLAM : SATU TINJAUAN DI BANK ISLAM MALAYSIA BERHAD (BIMB)

Sharifah Faigah Syed Alwi

Pusat Pemikiran dan Pemahaman Islam, Universiti Teknologi MARA Pahang

faigah@pahang.uitm.edu.my

ABSTRAK

Umat Islam di Malaysia sudah lama menantikan satu usaha daripada pihak Bank Islam Malaysia Berhad (BIMB) untuk menawarkan perkhidmatan kad kredit seperti yang ditawarkan oleh pihak bank-bank konvensional. Ini kerana kad kredit 'Master Card' atau 'Visa Card' tersebut dikatakan terlibat dengan unsur-unsur yang bercanggah dengan Islam seperti riba (interest), gharar (unsur ketidakpastian) dan akad yang tidak mengikut urusan niaga Islam. Kajian ini mengemukakan kontrak-kontrak pembiayaan secara Islam yang digunakan oleh BIMB dalam operasi kad kreditnya demi merealisasikan hasrat umat Islam yang mahukan perkhidmatan kad kredit yang berlandaskan syariah.

PENGENALAN

Kajian dibuat berdasarkan operasi Kad Kredit di BIMB. Pada 23 Julai 2002, BIMB telah melancarkan 'Kad Bank Islam' (KBI) iaitu kad kredit yang berlandaskan syariah. KBI beroperasi di bawah kombinasi tiga kontrak syariah iaitu bay' al-'Īnah, Wadi'ah dan Qard al-Hasan. Penggunaan kontrak-kontrak syariah tersebut telah mendapat kelulusan dari Majlis Pengawasan Syariah BIMB dan Bank Negara Malaysia.

Kewujudan KBI yang bebas daripada unsur-unsur riba dan gharar adalah bagi kegunaan orang Islam dan bukan Islam. Tiga jenis kontrak utama yang diguna pakai dalam operasi KBI ialah bay' al-'Īnah, Wadi'ah dan Qard al-Hasan.

Modus Pembiayaan Kad Bank Islam

Bay' al-'Īnah

Bay' al-'Īnah merangkumi dua jenis akad. Pada akad pertama, pihak BIMB akan menjual aset (tanah) pada harga kos bersama untung. Pada akad kedua pula, pihak BIMB akan membeli semula aset tersebut daripada pelanggan pada harga kos sahaja. Perbezaan harga tersebut adalah keuntungan maksima pihak BIMB yang telah ditentukan semasa akad dilakukan.

Contoh modus pembiayaan bay' al-'Īnah dalam kes ini adalah seperti berikut;

Pihak BIMB mempunyai lot-lot tanah iaitu Lot 50624 dan 50625 di Mukim Cheras, Kuala Lumpur. Apabila jumlah pembiayaan bagi KBI adalah sebanyak RM 3,700, pihak BIMB akan menjual sebanyak 37 daripada 7,500 saham yang tidak dibahagikan di dalam lot-lot tanah tersebut (undivided shares in the lands). Harga jualan (sale price) pihak BIMB kepada pelanggan adalah sebanyak RM 5,698. Pihak BIMB kemudiannya membeli kembali tanah tersebut daripada pihak pelanggan dengan harga belian (purchase price) sebanyak RM 3,700. Perbezaan harga jualan dan harga belian semula merupakan keuntungan maksima yang diambil oleh pihak BIMB.

Tempoh kontrak bay' al-'Īnah adalah antara 3 hingga 5 tahun. Margin keuntungan adalah tetap untuk keseluruhan tempoh kontrak. Pengiraan keuntungan bagi KBI adalah berbeza dengan kad kredit konvensional. Untuk KBI, keuntungan bulanan dikira berdasarkan ke atas jumlah bulanan atau jumlah urusan niaga yang dilakukan untuk bulan tersebut. Keuntungan ini tidak digandakan berbanding dengan kad kredit konvensional dimana faedah akan dikompaunkan. Jumlah keuntungan bulanan sehingga kontrak berakhir tidak boleh melebihi jumlah keuntungan seperti yang telah ditentukan semasa akad dilakukan. (Pemegang kad dapat mengetahui jumlah keuntungan maksima yang akan dikenakan untuk tempoh kontrak sementara keuntungan kad kredit konvensional tidak ditentukan)

Wadi'ah

Pihak BIMB akan mengagihkan wang tunai hasil daripada jual beli aset (tanah) ke dalam akaun Wadi'ah pelanggan yang dibuka dan diuruskan oleh pihak BIMB. Pemegang kad (pelanggan) seterusnya dibenarkan untuk menggunakan kad untuk urusan runcit dan pengeluaran wang tunai seperti kad kredit konvensional yang lain dan transaksi yang dibuat adalah tertakluk kepada wang tunai yang ada dalam akaun Wadi'ah.

Qard al-Hasan

Kemudahan Qard al-Hasan pula diberi kepada pemegang kad jika mereka membuat transaksi melebihi had pembiayaan yang dibenarkan. Penentuan dan penawaran pembiayaan lebih tanpa sebarang margin keuntungan kepada pemegang kad adalah tertakluk kepada budi bicara pihak BIMB. Pemegang kad tidak akan dikenakan sebarang bayaran atau yuran tambahan tetapi perlu membayar semula jumlah lebih had yang digunakan. Untuk setiap pembayaran yang lewat pihak BIMB akan mengenakan yuran bayaran. Pampasan kelewatan ini merangkumi segala perbelanjaan yang melibatkan proses pemberitahuan kepada pelanggan yang lewat membuat bayaran. Proses ini melibatkan penghantaran SMS, E-mail, telegram dan membuat panggilan kepada pelanggan.

Kredibiliti Kontrak-kontrak yang terdapat dalam kad Bank Islam

Perbincangan seterusnya adalah mengenai kredibiliti kontrak bay' al-'Īnah, Wadi'ah dan Qard al-Hasan sebagai penggerak dalam operasi KBI.

Bay' al-'Īnah

Bay' al-'Īnah seperti yang digambarkan dalam kitab Mawsū'ah al-Fiqhiyyah ialah apabila seseorang menjual barangan dengan harga bertangguh kepada suatu tempoh tertentu kemudian dia membelinya semula barangan tersebut secara tunai dengan harga yang lebih rendah daripada harga jualan bertangguh di atas.

Mazhab Syafii mengharuskan urusan bay' al-'Īnah berdasarkan kepada zahir kontrak tersebut mempunyai cukup rukun dan syaratnya tanpa melihat kepada niat atau objektif pihak-pihak yang berkontrak. Namun, mazhab lain seperti Hanafi, Maliki dan Hanbali tidak mengharuskan urusan bay' al-'Īnah ini.

Majoriti ulama fiqh mengharamkan bay' al-'Īnah ini bukanlah kerana faktor penambahan harga tetapi penegahan daripada jualan yang tidak bermotifkan untuk memperolehi barangan tetapi untuk mendapatkan pinjaman berbentuk riba. Ini kerana terdapat niat pada pihak-pihak yang berkontrak itu melakukan helah ke atas riba seperti penjual yang mempunyai hutang yang berupa tanggungan pembeli dalam bentuk harga bertangguh, kemudian membeli semula barangan tersebut daripada pembeli tersebut dengan harga yang lebih rendah secara tunai. Urusniaga ini membuatkan barangan itu kembali semula menjadi milik penjual pertama manakala pembeli dalam jualan pertama (dia juga merupakan penjual dalam jual beli kedua) memperolehi sejumlah wang yang menyamai nilai harga tunai. Hasilnya penjual pertama telah memberikan hutang kepada pembeli pertama secara tambahan sebanyak perbezaan harga antara harga tunai dengan harga bertangguh. Oleh itu, urusan dengan menggunakan helah ini dikira pinjaman ribawi yang dikenali dalam fiqh sebagai bay' al-'Īnah.

Bagi memastikan urusan bay' al-'Īnah menepati kehendak syarak, ia perlu memenuhi syarat-syarat berikut ;

- i- Dua kontrak berasingan perlu dilaksanakan. Pertamanya kontrak jualan pihak bank kepada pelanggan dengan bayaran secara bertangguh. Keduanya kontrak pembelian semula pihak bank daripada pihak pelanggan dengan bayaran secara tunai
- ii- Barangan atau aset mestilah bukan barangan ribawi dalam kategori alat pertukaran seperti emas, perak atau currency (mata wang) kerana setiap pembayaran bagi setiap pembelian mestilah dengan wang.
- iii- Setiap dua kontrak tersebut mestilah mempunyai elemen-elemen asas dan setiap elemen-elemen tersebut mestilah memenuhi syarat-syarat yang diperlukan dalam berkontrak.

Wadi'ah

Konsep wadi'ah dalam Islam ialah akad di antara tuan punya barang dengan pihak yang menyimpan barang tersebut, dengan tujuan untuk menjaga barang itu daripada kehilangan, kemusnahan, kecurian dan sebagainya. Wadi'ah adalah akad yang halal di sisi syarak. Tuan punya barang dan pihak yang menyimpan tidak terhad kepada orang perseorangan dan boleh terdiri daripada bank, syarikat, pertubuhan dan perbadanan. Sekiranya tuan punya barang atau pihak yang menyimpan terdiri daripada orang perseorangan, orang tersebut mestilah sempurna akal fikiran. Tidak disyaratkan cukup umur, akan tetapi sekiranya orang itu belum baligh, hendaklah terlebih dahulu mendapat keizinan dari penjaganya untuk mengendalikan urusan berkenaan.

Mengenai wadi'ah yang berbentuk wang (akaun semasa dan akaun simpanan) bank yang memegang peranan sebagai penjamin bertanggung jawab menjamin keselamatan wang kerana bank menggunakan wang tersebut sebagai pelaburan dalam bidang perniagaan. (Islam tidak menggalakkan pembekuan wang).

Dengan penggunaan wang tersebut, tanggung jawab bank adalah berdasarkan jaminan dan wajib ke atas bank mengembalikan jumlah wang wadi'ah itu sepenuhnya kepada tuan punya wang pada bila-bila masa dituntut, tanpa dikira sama ada untung atau rugi perniagaan bank dengan wang wadi'ah itu. Ia juga bererti bahawa sebarang keuntungan adalah menjadi hak bank dan bank boleh memberi sebhaagian daripada untung kepada tuan punya wang mengikut budi bicaranya sebagai hadiah atau sagu hati tanpa dijanjikan kadarnya sebelum itu.

Qard al-Hasan

Di Malaysia prinsip ini dikenali sebagai qard al-hasan, di Iran pula sebagai qard al-hasanah dan di Pakistan dikenali sebagai qarz-e-hasna. Prinsip qard al-Hasan merupakan pinjaman kebajikan di mana peminjam hanya perlu membayar hutangnya dengan jumlah yang dipinjamnya sahaja tanpa apa-apa bayaran tambahan. Pinjaman ini kebiasaannya diberikan untuk tujuan selain daripada motif keuntungan iaitu ia memberi manfaat kepada masyarakat awam atau untuk tujuan kebajikan. Namun, peminjam boleh membayar lebih dari apa yang dipinjam mengikut budi bicaranya sendiri. Prinsip ini adalah satu-satunya pinjaman yang dibenarkan oleh syarak dan tujuannya adalah semata-mata untuk keadilan sosial dan ekonomi.

Qard al-Hasan juga disebut sebagai beautiful loan yang secara terminologinya dipetik dari enam tempat yang berbeza dalam al-Quran. Di antara ayat al-Quran yang menyebut tentang qard al-Hasan ini adalah seperti berikut ;

Firman Allah s.w.t. ;

...إِن تَقْرَضُوا اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا يُّضَعِفْهُ لَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ...

Bermaksud :

“Dan kalau kamu memberi pinjaman kepada Allah sebagai pinjaman yang baik (qard al-Hasan) nescaya Allah akan melipatgandakan balasanNya kepada kamu serta mengampunkan dosa-dosa kamu”.

Surah al-Taghabun (64) : 17

Firman Allah s.w.t. lagi ;

... وَأَقْرَضُوا اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا وَمَا تَقْدَمُوا لِأَنْفُسِكُمْ مِنْ خَيْرٍ تَجِدُوهُ عِنْدَ اللَّهِ هُوَ خَيْرًا وَأَعْظَمَ أَجْرًا...

Bermaksud :

“...dan berilah pinjaman kepada Allah sebagai pinjaman yang baik (qard al-Hasan). Dan (ingatlah), apa jua kebaikan yang kamu sumbangkan sebagai bekalan untuk diri kamu, tentulah kamu akan mendapat balasan yang sebaik-baiknya dan yang besar pahalanya...”

Surah al-Muzzammil (73) : 20

Manakala hadith yang menunjukkan bagaimana Rasulullah s.a.w. terlibat dalam amalan qard al-Hasan ini pula adalah sebuah hadith yang diriwayatkan oleh Abu Hurairah r.a. katanya ;

“Rasulullah s.a.w. pernah meminjam seekor unta, kemudian Baginda membayar kembali dengan seekor unta yang lebih baik daripada yang dipinjamnya dan bersabda, “Sebaik-baik kamu ialah yang lebih baik apabila membayar hutangnya”.

Ajaran Islam amat menggalakkan golongan yang berkemampuan di dalam masyarakat agar memberikan qard al-Hasan kepada individu atau golongan yang memerlukan kemudahan kewangan bagi memenuhi keperluan penggunaan segera atau bagi tujuan pemulihan ekonomi. Hutang diharamkan dalam Islam sebagai satu jalan keluar bagi golongan yang mengalami kesempitan perbelanjaan atau kewangan. Langkah ini diambil bagi menjamin golongan tersebut tidak merasa kecewa dengan kehidupan seharian serta dapat mencapai keperluan mereka dalam pelbagai bidang. Konsep hutang piutang dalam Islam adalah untuk kebajikan semata-mata bagi menolong orang yang dalam kesempitan dan bukannya untuk mengaut keuntungan daripada bayaran tambahan yang dikenakan seperti amalan riba.

Jika dilihat dari segi sejarah awal Islam, qard al-Hasan disyariatkan oleh Allah s.w.t. lebih dahulu daripada zakat. Zakat disyariatkan pada tahun kedua selepas hijrah Rasulullah s.a.w. ke Madinah. Manakala qard al-Hasan disyariatkan sebaik sahaja ketibaan Rasulullah s.a.w. ke Madinah yang seterusnya mempersaudarakan kaum Ansar di Madinah dan kaum Muhajirin dari Mekah. Ini menunjukkan Allah s.w.t. mensyariatkan qard al-Hasan untuk berperanan sebagai satu cara untuk membantu orang-orang Islam di Madinah yang kebanyakan hidup dalam kemiskinan. Oleh kerana itulah Allah s.w.t. memberi penghargaan dan ganjaran yang besar kepada pemberi qard al-Hasan dengan melebihi ganjaran yang diberikan kepada orang yang bersedekah.

Para fuqaha menyedari bahawa dalam menguruskan qard al-Hasan pihak bank terlibat dalam beberapa kos tertentu. Oleh itu, para fuqaha tidak menegah seandainya pihak bank ingin mengenakan bayaran perkhidmatan untuk menampung kos-kos tersebut. Bayaran yang dikenakan pula mestilah merupakan kos sebenar yang berlaku. Syarat penting untuk mengelakkan bayaran ini disamakan dengan bunga atau riba ialah dengan memastikan komisyen atau bayaran perkhidmatan tidak diasaskan atau bernisbahkan jumlah atau jangka masa pinjaman.

Institusi-institusi kewangan Islam adalah dicadangkan untuk memberikan kemudahan qard al-Hasan ini di dalam keadaan-keadaan berikut, iaitu ;

- i- Di samping membuat pelaburan dalam bentuk Syarikah, bank juga boleh memberi bantuan dalam sesuatu projek yang disertainya mengikut konsep qard al-Hasan. Ini memandangkan sekiranya semua bantuan dalam bentuk Syarikah kemungkinan besar peratusan keuntungan bagi bank agak besar berbanding dengan bahagian yang diperolehi pelanggan. Oleh itu, penyertaan bank boleh dibahagikan kepada dua iaitu, satu bahagian melalui perkongsian modal dan sebahagian lagi dalam bentuk bantuan modal kerja melalui qard al-Hasan.
- ii- Qard al-Hasan juga boleh digunakan bagi membantu pelanggan yang menghadapi aliran tunai sama ada dalam bentuk melindungi pelaburan bank ataupun apabila pelanggan itu boleh dipercayai demi meningkatkan imej dan reputasi bank tanpa mengalami risiko yang besar.
- iii- Kemudahan ini juga boleh diberikan kepada pelanggan yang mempunyai jumlah akaun simpanan tanpa faedah yang agak besar dengan bank yang sedang menghadapi kesulitan untuk mendapatkan pembiayaan jangka pendek. Bank boleh menyediakan dana kepada mereka melalui prinsip qard al-Hasan.

Pandangan Ulama terhadap Operasi Kad Bank Islam yang Menggunakan Pembiayaan Bay' Al-'Inah

Pandangan beberapa tokoh kewangan Islam terhadap penggunaan pembiayaan bay' al-'Inah dalam operasi KBI telah didapatkan. Di antaranya ialah pendapat Prof. Madya Dato' Hashim Yahya yang merupakan bekas Mufti Wilayah Persekutuan dan merupakan pensyarah di Fakulti Undang-undang, Universiti Islam Antarabangsa Malaysia. Prof. Madya Dato' Hashim Yahya menjelaskan bahawa amalan bay' al-'Inah telah diharamkan amalannya oleh ketiga-tiga mazhab iaitu mazhab Hanafi, Maliki dan Hanbali. Manakala mazhab yang telah mengharuskan amalan bay' al-'Inah ini hanyalah mazhab Syafii.

Isu BIMB mengamalkan bay' al-'Inah terutama dalam operasi kad Bank Islam telah mendapat tentangan daripada segelintir umat Islam di Malaysia termasuklah seorang ulama terkemuka dunia Islam hari ini iaitu

Syeikh Yusof al-Qardawi. Prof. Madya Dato' Hashim Yahya telah menceritakan pengalaman beliau sewaktu dikunjungi oleh Syeikh Yusof al-Qardawi di Malaysia beberapa tahun lepas yang mana beliau telah dimarahi kerana membenarkan amalan bay' al-'Inah dalam sistem perbankan Islam di Malaysia. Satu perkara yang menjadi kemusykilan beliau ialah mengapa Syeikh Yusof Qardawi sendiri yang berpegang kepada mazhab Syafii tetapi masih tidak bersetuju dengan amalan bay' al-'Inah. Ini mungkin disebabkan oleh sikap Syeikh Yusof al-Qardawi yang takut umat Islam yang lain terjerumus dengan riba kerana sebab utama bay' al-'Inah tidak diharuskan oleh ulama tertentu ialah kerana ia dikatakan hanyalah helah kepada riba yang sebenar.

Prof. Madya Dato' Hashim Yahya telah memaklumkan kepada Syeikh Yusof al-Qardawi bahawa tindakan ulama di Malaysia membenarkan amalan bay' al-'Inah dalam sistem perbankan Islam adalah disebabkan keinginan untuk membebaskan umat Islam daripada terbelenggu dalam permasalahan riba ketika membuat pinjaman peribadi atau personal loan di bank-bank konvensional. Oleh itu, Prof. Madya Dato' Hashim Yahya telah meminta jasa baik Syeikh Yusof al-Qardawi untuk memikirkan satu alternatif untuk menggantikan bay' al-'Inah. Malangnya Syeikh Yusof al-Qardawi gagal mengemukakan sebarang alternatif kepada permasalahan tersebut dan akhirnya telah membenarkan amalan bay' al-'Inah diteruskan sementara tiada cara lain yang dapat digunakan bagi menyelesaikan masalah mendapatkan pinjaman wang peribadi atau personal loan di kalangan umat Islam.

Pendapat seorang lagi tokoh kewangan Islam di Malaysia mengenai amalan pembiayaan bay' al-'Inah ini ialah pendapat Prof. Madya Zakariya Man iaitu pensyarah di Universiti Islam Antarabangsa Malaysia. Mengenai amalan bay' al-'Inah yang diamalkan di BIMB, Prof. Madya Zakariya menganggap buat masa ini ia boleh diterima pakai kerana ia diharuskan oleh mazhab Syafi'i. Ini kerana masalah pinjaman peribadi wang atau personal loan yang tidak ada cara lain yang dapat mengantikannya. Prof. Madya mengatakan bahawa ulama yang tidak mengharuskan bay' al-'Inah adalah terdiri daripada ulama yang mengatakan ia hanyalah helah kepada riba.

KESIMPULAN

Daripada perbincangan di atas, dapatlah disimpulkan bahawa kewujudan KBI yang menggunakan kontrak muamalah tertentu dalam kewangan Islam adalah bertepatan dengan syariah. Kewujudan KBI dalam sistem perbankan di Malaysia telah memberi alternatif kepada semua umat Islam dalam menggunakan kemudahan kad kredit sepertimana yang ditawarkan oleh bank-bank konvensional yang mendapat keuntungan berdasarkan faedah yang dikompaunkan (compounded interest). KBI tidak menggunakan istilah kredit dalam namanya kerana BIMB bukan memberikan hutang atau kredit kepada pelanggan KBI tetapi sebenarnya pelanggan menggunakan wang mereka sendiri yang disimpan oleh BIMB dalam akaun wadi'ah.

RUJUKAN

Ab. Mumin. (1999). Sistem Kewangan Islam dan Pelaksanaannya di Malaysia. Kuala Lumpur : Jabatan Kemajuan Islam Malaysia., 421 - 422.

Abdul Ghani Endut. (2003). Islamic Financing. Kertas Kerja Kursus Basic Credit BIMB, Kuala Lumpur, 17 - 21 Februari 2003), 15.

Ahmed, Ziauddin (2000). Conversion from Interest-Based to Islamic Banking, dalam Asma Siddiqi et.al (ed), Anthology of Islamic Banking. London : Institute of Islamic Banking and Insurance, 94.

al-Bukhāri, Abū 'Abd Allāh Muhammad b. Ismā'il b. Ibrāhim (1993), Sahih al-Bukhāri, 8 Juz, Cet. 5. Damsyiq : al-Yamāmah li al-Tibā'ah wa al-Nasyr wa al-Tawzi.

al-Omar, Fuad & Abdel Haq Mohammed (1996), Islamic Banking: Theory, Practice and Challenges, Karachi: Qafurd University Press, 11.

Farid Scoon. (2000). Qard al-Hasana-Towards Rationalisation. dalam Asma Siddiqi et.al, Anthology Of Islamic Banking, London: Institute Of Islamic Banking and Insurance, 350.

Irsyid, Mahmūd 'Abd al-Karim Ahmad (2001).al-Syamil Fi Mu'amalat wa 'Amaliyyat al-Masarif al-Islamiyyah. Amman : Dar al-Nafa'is li al-Nasyr wa al-Tawzi', 326.

M. Fahim Khan (1983). Islamic Banking as Practised Now in the World. dalam Ziauddin Ahmed et al. (ed), Money and Banking in Islam. Islamabad : Institute of Policy Studies, 267.

Saleh, Nabil A. (1986).Unlawful Gain and Legitimate Profit in Islamic Law: Riba, Gharar and Islamic Banking, Cambridge: Cambridge University Press, 99 – 100.

Sudin Haron (1996). Prinsip dan Operasi Perbankan Islam, Kuala Lumpur: Berita Publishing Sdn. Bhd., 76.